

AUDRIUS RAČKAUSKAS

Vytauto Didžiojo universitetas

G. DELEUZE'AS IR M. PROUSTAS: TEKSTŲ RYŠIO PROBLEMA

G. Deleuze and M. Proust: The Problem of Textual Relationship

SUMMARY

The article discusses the intertextual and functional relationship of Gilles Deleuze and Marcel Proust. Through the logic of text subordination and the Deleuzian conception of the communication of events, the article analyzes the philosophical relation of the metatext and of the primary text. In spite of the reflexive and rhetorical procedures used in the relation, the relation cannot be reduced to them. Philosophical work with the primary text along with reflection and rhetoric involve the creation of concepts. The primary text for such work is neither an instrument nor object of reflection, but the medium for experiment. However, creativity is not a freely chosen method. Creativity requires an encounter and necessity implied in it. On the other hand, it does not mean that the philosophical relation is contingent and occurs without the participation of the subject of philosophy.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjamas G. Deleuze'o ir M. Prousto ryšys intertekstiniu ir funkciniu požiūriu. Vadovaujantis tekstų subordinacijos logika bei Deleuze'o įvykių komunikacijos samprata, straipsnyje aptariamas filosofinis metateksto ir pirminio teksto santykis, kuris, nepaisant metatekste naudojamų refleksinių ir retorinių procedūrų, negali būti į jas redukuotas. Filosofinis darbas su pirminiu tekstu, greta refleksijos ir retorikos, suponuoja konceptų kūrybą, o pirminis tekstas tokioje veikloje yra ne priemonė ar refleksijos objektas, o terpė eksperimentui. Tačiau kūryba nėra laisvai pasirenkamas filosofinio darbo metodas, ji reikalinga susitikimo ir iš jo kylančios būtinybės. Kita vertus, tai nereiškia, kad filosofinis santykis yra atsitiktinis ir įvyksta filosofijos subjektui nedalyvaujant.

Analizuodamas neatpažįstamo naujumo fenomeną, Proustas sako, kad „genialus kūrinys ne iškart kelia susižavėjimą (...). Pats kūrinys apvaisins ne daugelį jį suprasti gebančių protų (...). Geram romanui reikalingas laikas, kad

RAKTAŽODŽIAI: Deleuze'as, Proustas, metatekstas, refleksija, įvykis, terpė, eksperimentas, kūryba.
KEY WORDS: Deleuze, Proust, metatext, reflection, event, medium, experiment, creativity.

publika pribrestų, kad susiformuotų klausia, pajėgi girdėti, mat paprastai geras menas atmetamas.“²⁴ Taigi naujas kūrinys negali tuojau pat įeiti į malonumų reprodukcijos apyvartą. Reprodukuojami ne kūriniai (jie privalo išvengti monotonijos ir būti maloniai netikėti), o kūrinuose įkūnytos formalios, konkrečių, atpažįstamų malonumų mašinos. Naujais skambiais terminais išreikštos senos problemos, nauja variacija sena tema, naujas mados posūkis ir t. t., tai, ką Proustas yra pavadinęs *meno džiaugsmiais*²⁵, – šito pakanka, kad patirtume ir netikėtą naujumą, ir iš jo kylantį malonumą, tačiau tai nėra nauja ta prasme, kurią suponuoja kūrybos sąvoka. Deleuze'as sako, kad „(...) Naujumas negali būti atskirtas nuo kažko, ką jūs rodote, ką jūs sakote, ką artikuliuojate, ką jūs priverčiate atsirasti ir kas pradeda egzistuoti savo paties pagrindu. Šiuo požiūriu naujumas yra visuomet nenumatytas, bet taip pat yra ir tai, kas iš karto tampa amžina ir būtina.“²⁶ Jokia kopija, nepaisant netikėtų pajvairinimų, nėra būtina santykyje su tuo, ką ji kopijuoja. Ir atvirkščiai, kopija, mėgdžiojimas, netgi techninė reprodukcija, pranokusi ribas, kokia, pavyzdžiui, buvo pasiekta *poparte*²⁷, įgyja savarankišką egzistavimą ir tampa būtina bei amžina.

Kaip tai suderinama su Deleuze'o ir Prousto ryšiu? Ar Deleuze'o tekstas, jei jis apima kūrybinę prieigą, turi būti naujas Prousto atžvilgiu? Ir kaip tai suderinama su minėtu pakartojimu, kai sakėme, kad Deleuze'as pakartoja Proustą?

Ne kiekvienas pakartojimas yra mėgdžiojimas arba malonumo šaltinis. Įvykio pakartojimas nėra įvykio kopija. Kalbame apie specifinį pakartojimą, kuris „būtinai ir pateisinamas veiksmas tik

atžvilgiu to, kas negali būti pakeista.“²⁸ Ir distancija tarp Deleuze'o ir Prousto neapibūdinama vienodų temų ar vienodų sąvokų variacijomis. „Paversti pakartojimą kaip tokį naujumu“²⁹ – štai šio specifinio pakartojimo esmė. Ir šiuo atžvilgiu netgi ta chronologinė subordinacija, kuri apibūdina Deleuze'ą ir Proustą, yra antrinė, nes loginiu požiūriu arba santykyje su Idėja³⁰ Deleuze'o tekstas gali būti laikomas pirmesniu Prousto atžvilgiu. Ši aplinkybė nedaug pasako apie funkcinį Deleuze'o ir Prousto ryšio pobūdį, tačiau leidžia fiksuoti svarbią tekstų kaip įvykių komunikacijos sąvoką: filosofinis tekstas ir jame figūruojantis kitas tekstas, net ir paklusdami chronologinei ir funkciniai subordinacijai, iš tiesų yra sinchroniškai, esantys lygia greta viename laike. Tai Deleuze'as ir nori pasakyti užsimindamas apie amžinumą: tai, kas amžina, negali būti prieš ar po.

Ar tokiu atveju nėra pats aukščiausias naujumas tas, kuris neturi nieko bendra su pirminiu tekstu, yra visiškai kitas jo atžvilgiu, yra opozicija ir net jo neigimas? Lengva įsitikinti, kad toks naujumas yra spekuliatyvios operacijos rezultatas, jis jau glūdi pirminiame tekste (tapatybėje) ir egzistuoja pagrįstas to, ką neigia ar kam save priešina. Būti maksimaliai kitu galima tik tapatybės atžvilgiu. Kitaip tariant, tai yra tas dialektinis judesys, tapatybe grįstas skirtumas, kurį Deleuze'as nuolat kritikuoja: „skirtumas implikuoja neigimą ir leidžia save paversti prieštaravimu tik tiek, kiek jis subordinuotas tapatybei.“³¹ Tuo tarpu „mes kalbame apie operaciją, pagal kurią du daiktai ar du sprendiniai pripažįstami dėl jų skirtumo, t. y. jie tampa viena-laikio pripažinimo objektais tik dėl to, kad jų skirtumas yra pripažintas ir pats

yra pripažįstantis. Kalbame jau ne apie priešybių tapatybę (...), greičiau kalbame apie pozityvią skirtingų elementų distanciją.³² Skirtumas, kuris yra tarp komunikuojančių tekstų, naujumas, kurį metatekstas atsineša, nėra dedukuojamas ir opozicinis, juolab nėra, kaip sakėme, nieko bendra neturinčių tekstų dirbtinis susiejimas. Taigi filosofija kaip kūryba implikuoja specifinį naujumą, „pozityvią distanciją“, kuri, nesuponuodama būtinybės išvengti panašumo ar kartojimo, vis dėlto implikuotą egzistavimą nuosavu pagrindu arba savarankiškumą ir būtų ne naujumas vardan malonumo ar spekuliatyvi išvada, o taptų nauja pradžia arba įvykiu.

Bet visa tai dar nepasako, koks vaidmuo pirminiam tekstui tenka metatekste. Pasakyti, kad tekstai yra rezonuojantys įvykiai, kad jiems būdingas specifinis pakartojimas ir nededukuojamas skirtumas, tai dar nepasakyti, kas juos sieja konkrečioje tekstinėje veikloje.

Į šiuos klausimus galima pamėginti atsakyti remiantis Deleuze'o santykiu su kinu (žinoma, turint omenyje, kad kino ir filosofijos ryšys yra kitoks, nei literatūros ir filosofijos tekstų).

Deleuze'as tvirtina, kad jo kalbėjimas apie kiną „toli gražu nėra refleksija apie“³³. Apibūdinamas savo santykį su kinu, Deleuze'as sako: „aš gilinuosi į sritį, kurioje iš tikrųjų vyksta tai, kas mane domina: kokiomis sąlygomis įmanomas vaizdo autojudėjimas arba autoįlaikinimas (...). Ir tik kinas gali būti laboratorija, kurioje mes tai galime pajusti...“³⁴ Vadinasi, Deleuze'ui kinas yra *laboratorija*, kurioje buvo atrasta galimybė tirti tam tikrus veiksnius. Laboratorija, kol kas atrodo, yra tik metafora, tačiau ji neabejotinai išreiškia norą pakeisti įprastą filo-

sofavimo sampratą. Deleuze'as tiria ne tai, kas kine jau yra; autojudėjimas ir autoįlaikinimas nėra objektai, kurie atpažįstami ir reflektuojami. Autojudėjimas ir autoįlaikinimas yra *konstruojami*. Deleuze'as konceptualizuoja tai, kam kinas yra terpė. Kitaip tariant, vaizdo autojudėjimas ir autoįlaikinimas yra konceptualizacijos produktai, kuriuos Deleuze'as pagamina kine kaip laboratorijoje.

Ar negalėtume ir į Proustą žvelgti kaip į laboratoriją? Tekstas kaip laboratorija jau nėra reflektuojamas tekstas. Laboratorija nėra objektas. Laboratorija nėra netgi priemonė. Laboratorija yra ieškojimų, atradimų ir eksperimentų terpė³⁵. Refleksija sukasi aplink tai, kas jau sukurta ir egzistuoja objekto pavidalu, ji siekia tekstą perprasti, iširti, įrodyti vieną ar kitą jo pagrindu suformuluotą tezę³⁶, o laboratorija yra eksperimento erdvė, kurioje neabejotinai figūruoja tekstas, bet eksperimentas nėra *apie* tekstą. Laboratorija yra ne tik paties teksto, bet ir santykio su tekstu apibūdinimas. Tačiau eksperimentinė prieiga nėra improvizacija teksto proga, nėra proga pareikšti savo nuomonę ar savavališkai pasamprotauti prisidengus tauriu eksperimento pavadinimu. Eksperimentuoti, užuot interpretavus, – toks yra Deleuze'o imperatyvas. Refleksijoje objektas atpažįstamas, retorika juo naudojasi, o eksperimentu jis konstruojamas ir išbandomas. Laboratorijoje dirbama su tekstu, tačiau eksperimento tiesa susijusi ne su referencija ar reprezentacija, o su kūrinio konsistencija³⁷.

Kodėl būtent laboratorija ir eksperimentas? Viena vertus, tai klasikinio racionalistinio mąstymo, nuo pradžių paženklinto tiesos valia, alternatyva: klasikinis filosofas suponuoja, kad „protas

kaip protas, mąstytojas kaip mąstytojas nori tiesos, myli ar geidžia tiesos, natūraliai siekia tiesos“³⁸, ir filosofo užduotis – surasti patikimą, prie tiesos vedantį metodą³⁹. O laboratorijoje tiesa yra ne nuoseklaus metodo taikymo rezultatas, o bandymų, eksperimento, veiksmingos konsistencijos ieškojimų *produktas*⁴⁰. Argi klasikinis racionalizmas neieško? Bet eksperimento sąvokoje pirmiausia akcentuojamas ne techninis ar praktinis ieškojimų aspektas, o pastangos įveikti įsitikinimą tiesos valia. Čia implikuojama fundamentali prielaida: pažinti troškiantis ir šį troškimą deklaruojantis subjektas, nesvarbu, ką apie save galvotų, anaipso ne ieško tiesos, o visomis išgalėmis jos vengia. Todėl laboratorija ir eksperimentas – tai nevalinga paieška, „nevalingumo nuotykis“⁴¹, t. y. būdas apeiti tiesos vengiantį refleksyvų subjektą. Ir, žinoma, kalbame ne apie fakto ar loginę tiesą: „tiesos lieka arbitralios ir abstrakčios tol, kol jos grindžiamos gera mąstymo valia.“⁴² Laboratorijoje ir eksperimente nėra nieko, kas legitimuotų rezultata, išskyrus atsakymą į klausimą „ar tai veikia?“⁴³

Kita vertus, laboratorija ir eksperimentas, kaip kūrybinės prieigos, yra priešinos refleksiją apibūdinančiam subjekto ir objekto santykiui⁴⁴. Kūryba – tai ne kritinės pastangos įveikti epistemologijoje visavertį vaidmenį atliekančią perskyrą, o veikla, kurioje subjekto ir objekto perskyra tampa tiesiog nereikšminga. Kūrėjas yra orientuotas į kūrinį, kūrinys *nominalia* prasme yra kūrėjo darbo objektas, tačiau tai jau nėra epistemologinė kategorija, nes ir kūrybos aktas nėra epistemologinis aktas. Žinoma, filosofija atlieka pažintinę funkciją, bet pirmiau ją apibūdina būtent kūryba⁴⁵.

Pagaliau sąvokos „laboratorija“ ir „eksperimentas“ atitinka XX a. antroje pusėje vyravusių meninių ir filosofinių ieškojimų tendencijas. Galime prisiminti Jerzy'io Grotowskio teatro laboratoriją, režisieriaus Peterio Brooko eksperimentinius principus, Bruno Latouro teksto-laboratorijos sampratą ir t. t.

Tačiau kas kuriama? Kas tekste-laboratorijoje yra eksperimento medžiaga ar kūrybos produktas? Deleuze'as sako, kad „filosofija – tai menas formuoti, išradinėti, gaminti konceptus.“⁴⁶ Maža to, Deleuze'as sako, kad toks filosofijos apibrėžimas yra galutinis⁴⁷.

Knygoje *Proustas ir ženklai* rasime daug konceptų: *mokymasis, ženklas, esmė, tiesa, skirtumas, pakartojimas, serija, kūnas be organų* ir t. t. Jų nagrinėjimas nėra mūsų straipsnio užduotis. Pakanka žinoti, kad filosofija (kaip ir kitos kūrybos sritys) turi savo nominalų veiklos objektą – konceptą⁴⁸. Mūsų užduotis – fiksuoti dviejų tekstų santykį: Proustas yra terpė konceptų išradimui, formavimui ir išbandymui. Deleuze'as neperima gatavų Prousto konceptų, neabstrahuoja jo įžvalgų, nemėgina glaustomis formulėmis išreikšti Prousto filosofijos principų. Konceptas nėra abstrakcija, universalija ar terminas. Tai priešarautų Deleuze'o filosofijos sampratai – konceptai turi būti išrandami, net jei reiškiami senu žodžiu: „konceptais tu nieko nepažinsi, jei pirmiau jų nesukursi.“⁴⁹ Tačiau tai, kad Deleuze'as neperima Prousto konceptų, jo nerefereuoja ir nesinaudoja savo konceptų legitimavimui, nereikia savivalės, kuria Deleuze'as neretai kaltinamas⁵⁰, o kita vertus – selektyvumo, kuriuo paskui teisinamas⁵¹. Kūryba, eksperimentas, laboratorija – šios sąvokos skatina manyti, kad turime reikalą su geranoriška pa-

stanga, laisva ieškojimų dvasia, atvirumu iššūkiams ir pan. Tačiau Deleuze'as kaip tik tokį požiūrį ir vadina savivale. Ko gero, nėra prietaro, kurį Deleuze'as kritikuotų labiau nei tiesos valią ir geranorišką polinkį mąstyti⁵². Deleuze'as sako, kad kūryba kyla iš *būtinybės*⁵³ ir *prievartos*⁵⁴. Negalima užsimanyti ir sukurti konceptą, kaip kad negalima pasakyti „aš ketinu sukurti savo filosofiją“ ir ją sukurti⁵⁵. Maža to, Deleuze'as netgi sako, kad filosofiją galima patikrinti, *kvantifikuoti*, skaičiuojant filosofo konceptus⁵⁶: „Ko vertas filosofas, apie kurį galima pasakyti: „Jis nesukūrė koncepto; jis nesukūrė savo konceptų?“⁵⁷

Šiaip ar taip, būtinais kils klausimas: kas lieka, kai laisvą ieškojimų dvasią pavadiname savivale, kai pasakome, kad Deleuze'as neperima Prousto konceptų ir neseka jo raide, o kita vertus, kalbame apie eksperimentinę kūrybą ir būtinybę? Kur čia vieta Proustui? Jei Proustas nelegitimuoja konceptų, nėra jų formavimo medžiaga, nėra proga, ar Proustas vis dar reikalingas? Iš kur ateina kūryba ir naujumas, juolab jei jie paženklini būtinybę? Kas šią būtinybę diktuoja?

Reikalas tas, kad darbas su tekstu (filosofinis darbas su tekstu) nepasirenkamas. Kūryba yra ne pasirinkimas, o *susitikimas* ir iš jo kylanti būtinybė. Mes nepasirenkame kurti ar mąstyti; ir kūryba, ir mąstymas yra tai, ką esame *priversti* daryti. Ši aplinkybė mus gražina prie straipsnio pradžioje paliestos specifinio suinteresuotumo problemos: kaip nutinka, kad kažkas imasi kurti, iš kur ateina *interesas* ir juo konstituojamas subjektas? Kodėl Deleuze'as kreipiasi būtent į Proustą? Kas jį prikausto? Tai nepaaiškinama asmeninėmis preferencijomis, institucine pareiga, socialinėmis ar psichinėmis ypa-

tybėmis. Reikia pabrėžti, kad kalbame ne apie Deleuze'ą kaip empirinį individą (visame mūsų tekste Deleuze'as ir Proustas tėra metonimijos), o apie filosofinį subjektą⁵⁸, inicijuojamą susitikimu ir iš jo kylančia būtinybe. Įvyksta susitikimas griežtąja šios sąvokos prasme. Susitikti reiškia dalyvauti ne valingame, bet ir ne atsitiktiniame santykiyje, arba, paradoksaliai tariant, *būtiname atsitiktinume*⁵⁹, kur atsitiktinumas yra priešybė ne būtinybei, o savivalei.

Deleuze'o filosofijoje susitikimas yra mąstymo apskritai sąlyga: „pasaulyje yra kažkas, kas mus priverčia mąstyti. Šis kažkas yra ne atpažinimo, o pamatinio *susitikimo* objektas.“⁶⁰ Mąstymas ir susitikimas nėra valios pastangų produktas. Susitikimas reiškia ne tik dviejų nepriklausomų įvykių rezonuojančią sandūrą, bet ir nesuinteresuotą „pareigą“ šią sandūrą tęsti. Žinoma, galime mėginti kurti, kurti vardan malonumo, dalyvauti kūrybos industrijoje, netgi prisiversti iš snobizmo⁶¹ – visas šis darymas sėkmingai naudojasi kūrybos sąvoka ir anaipol nereiškia, kad nėra su ja susijęs. Taikyti išmoktas technikas, atlikti pratybas – tai neprieštarauja kūrybai (netgi atvirkščiai). Kitaip tariant, susitikimas neįvyksta nedalyvaujant, tačiau ir neinicijuojamas savo valia ar nuoširdžiu dalyvio entuziazmu.

Susitikimas nėra refleksyvi procedūra. Susitikti – tai ne atpažinti: „štai stalas, štai obuolys, štai vaško gabalėlis, labas rytas, Teaitetai.“⁶² Susitikimas yra dviejų, viena iš kitos nededukuojamų perspektyvų arba dviejų serijų susikirtimas. Sutikti Proustą – tai atsiderinti taške, kuriame neatsiduriama savo valia ar išnaudojant savo situacijos resursus. Sutiktas gali būti tik *kitas* aptartąja skirtumo prasme, ir

susitikimas yra įvykis, išmušantis iš savi-
žinos centro. Aišku, tai gali būti papuošta
nuostabos, netikėtumo žiedais, bet, kaip
sako Deleuze'as, visa ši atributika galiau-
siai ima varginti, jei nesuponuojama kon-
krety konceptų kūrimo veikla⁶³.

Aptardamas kino ir filosofijos kūry-
bos paraleles, Deleuze'as klausia: „Kas
skatina filmo kūrėją filmui pritaikyti,
pavyzdžiui, romaną? Man atrodo aki-
vaizdu, kad priešastis yra ta, kad jis ar
ji turi kino idėjas, kurios rezonuoja su
tomis, kurias pateikia romanas (...). Vien-
nas gražiausių pavyzdžių yra Kurosawa.
Kodėl jam toks artimas Shakespeare'as
ir Dostojevskis? (...) Aš pateiksiu atsaky-
mą, kuris galioja ir filosofijai. (...) Tai
vykęs susitikimas“⁶⁴, o „sutiktas gali bū-
ti Sokratas, šventovė ar demonas.“⁶⁵ Fi-
losofui ir idėjai reikalingas kūrybos aktą
inicijuojantis rezonansas. Primenu, kad
kalbame apie tokį filosofijos formatą, ku-
ris išsitenka dviejų tekstų ryšyje. Čia ne-
klausime, ar apskritai kiekvienai filoso-
fijai reikalingas susitikimas su kitu kūrė-
ju, galbūt tai tik mūsų laiko bruožas,
tačiau neabejotina, kad filosofijai reika-
lingas *kitas, antras*, kaip ir kiekvienai
struktūrai – antra, rezonuojanti serija ar-
ba tarpininkas, t. y. ne tik tai, kas įsiterp-
tų, bet pratęstų ar būtų greta: „Kūryba –
tai tarpininkautojai. Be jų nėra kūrinio.
Tai gali būti žmonės (filosofui – meninin-
kai arba mokslininkai, mokslininkui – fi-
losofai arba menininkai), taip pat daiktai,
augalai, net gyvūnai (...). Tai serija. Jeigu
nesuformuosi serijos, net visiškai įsivaiz-
duojamos, esi žuvelė.“⁶⁶ Todėl ir pirminio
teksto nėra be pratęsiančio metateksto.
Pirminis tekstas nuo pradžių laukia pa-
kartojimo. Metatekstas nėra vien empiri-
nis, tipografinis tekstas, kritikos tekstas
ar interpretacija. Metatekstas pirmiausia

yra santykio artikuliacija, *skaitymas*⁶⁷, ku-
riuo priverčiamas būti pirminis tekstas.
Tai ne vertės kūrimas ar jos falsifikacija,
o įvykio sąvokoje glūdinči pratešimo bū-
tinybė. Rezonuodamas, pratęsdamas
Proustą, Deleuze'as jį konstituuoja ir anaip-
tol ne bet koks tekstas yra pirminio teks-
to tęsinys, kaip kad ne bet kokios kons-
teliacijai būdinga konsistencija: „Tarpin-
inkai man reikalingi tam, kad galėčiau
išreikšti savo mintis, jie irgi niekada savęs
neišreiškia be manęs: mes visada dirba-
me keliese, net kai to nematyti.“⁶⁸ Taigi
Deleuze'as ir Proustas – tai komunikuo-
jantys įvykiai, dviejų nepriklausomybių
tapsmas, bet kartu Proustas yra terpė,
tarpininkas arba kažkas, su kuo įėjus į
santykį, gimsta kažkas trečia.

Tekstas išvengia subordinacijų, o la-
boratorija ir eksperimentavimas nevirsta
refleksija ar retorika tik tuomet, kai teks-
tas „pradedą egzistuoti savo paties pa-
grindu“. Reikalingas *atotrūkis*, teksto
perėjimas į savarankiško buvimo registrą,
kuriame greta atskirų procedūrų ir jas
tarpusavyje derinant įvyktų perviršis.
Filosofija ir yra toks perviršis. Tačiau tai
nereiškia, kad filosofija atlieka kitų su-
bordinacijų ir procedūrų „totalizacijos
funkciją“⁶⁹; filosofija nėra išorinė aprėp-
tis, ji yra „aktyvioje ir vidinėje sąjungoje
su jomis“⁷⁰. Deleuze'o *Proustas ir ženklai*
nors ir yra chronologiniu požiūriu antras
Prousto teksto atžvilgiu ir kalba apie
Proustą, vis dėlto, kaip sakytą, yra ne *apie*
jį, o greta jo, ir atsiduria ne atsitiktinai ir
ne savavališkai, o abipusiam steigties
akte. Vadinasi, mes turime filosofą, kuris
yra ne refleksyvus tyrėjas, o kūrėjas, ir
turime ne refleksiją apie tekstą arba apie
tai, kas jame pasakyta, o tekstą turime
kaip laboratoriją, eksperimentą kaip pro-
cedūrą ir konceptą kaip kūrinį.

Taigi koks yra Deleuze'o ir Prousto ryšys? Mes sakėme, kad filosofija yra kūryba, Proustas yra terpė ir Prouste kaip terpėje kuriami konceptai. Konceptai nekuriami savavališkai, kūrybai reikia susitikimo ir iš jo kylančios būtinybės. Deleuze'as nepasirenka Prousto, tai nėra vienas iš daugybės autorių, atsitiktinai paimtų nuo lentynos, tačiau nereikia įsivaizduoti ir mistinės rankos, Deleuze'ą tempiančios dirbti. Tai, kas Deleuze'ui rūpi ir ką būtina pabrėžti – tai siekis (beje, būdingas turbūt visai XX a. antros pusės prancūzų filosofijai) suabejoti sąmoninga subjekto dispozicija. Net tame lygmenyje, kurio, regis, neužkabinamos socialines struktūras nagrinėjančios teorijos, atskirą individą laikančios socialinių funkcijų agentu, būtina eiti iki galo ir klausti apie štai šį faktą – kad du tekstai susitinka, kad kūryba ir mąstymas neatsiranda arbitraliai, tuščioje mūsų įgeidžių ir pretenzijų vietoje. Nėra jokio sąmoningo pasirinkimo nagrinėti Proustą. Kalbame apie nesąmoningus procesus (beje, vieną pagrindinių temų veikalė *Proustas ir ženklai*⁷¹). Kita vertus, tai nereikia, kad šiuose procesuose nedalyvauja konkretus psichofizinis individas⁷². Ir vis dėlto pati laisvo pasirinkimo idėja, kai ji painiojama su sąmoningo, savavališko sprendimo idėja, suspenduojama bandant užčiuopti nesąmoningumą toje srityje, kuri, regis, ir yra labiausiai verta laisvės sąvokos. Kūrybos laisvė niekada nėra iš sąmoningos laikysenos kylanti laisvė. Kūrybos laisvė yra kažkas

būtina, kažkas, kas apeina mūsų deklaratyvius norus, sprendimus ir net angažuotumą. Ir Proustas čia dalyvauja anaipol ne kaip pasyvi medžiaga, nors negalime Proustui adresuoti to paties aktyvumo, kuriuo pasižymi Deleuze'as. Yra garsi ir itin ekstravagantiška Deleuze'o frazė, pritaikyta apibūdinti dviejų autorių ryšį: „įsivaizdavau, kad prisiaurtinu prie autoriaus iš už nugaros ir užtaisau jam vaiką, – tai jo vaikas, bet vis dėlto išsigimėliškas.“⁷³ Pabandykime šį sakinių perskaityti ne kaip savivalės aktą, o kaip nesąmoningumo dramą: susitinka du tekstu konstituoti subjektai ir iš jų santykio gimsta kažkas trečia. Gimimas – tai ne kompiliacija, ne suma; tam, kas gimsta, būdingas atotrūkis ir savarankiškas egzistavimas. Gimsta tas, kuris, būdamas santykiyje su Deleuze'u ir Proustu, nėra nei Deleuze'as, nei Proustas. Akiivaizdu, kad Proustas negalėjo dirbti su Deleuze'u taip, pavyzdžiui, kaip dirbo Deleuze'as ir Felixas Guattari, tačiau šis pasyvumas neturi būti mąstomas refleksinės ar retorinės subordinacijos kategorijomis. Proustas ir Deleuze'as yra filosofiniai subjektai, susitinkantys neutralioje teritorijoje, ir ji, žinoma, yra pats Deleuze'as, dar vienas – antras Deleuze'as, dabar jau kaip mąstymo mašina, dviejų intratekstinių subjektų pagrindu gaminanti kažką nauja. Taigi pagaliau mes ir gauname keturias instancijas, kad pakartotume keturių sakinio lygmenų struktūrą, kurių ketvirtoji, kaip sakėme, yra prasmė, o mūsų atveju – filosofija.

IŠVADOS

Naudodamiesi tekstų subordinacijos logika, nustatėme tokį dviejų tekstų san-

tykį, kai tekstai vienas kito atžvilgiu yra ne refleksijos objektai ar retorinės prie-

monės, o *komunikuojantys įvykiai*. Toks tekstų santykis buvo pavadintas *filosofiniu*. Jis suponuoja daug darbo procedūrų, aprašomų *kūrybos, laboratorijos, eksperimento, koncepto* sąvokomis. Deleuze'ui Prousto tekstas yra ne priemonė ir ne tyrimo objektas, o terpė, kurioje išrandami ir formuojami konceptai. Tačiau kūryba nėra laisvai pasirenkamas darbo su

tekstu būdas, juolab tai nėra metodas. Kūryba kyla iš dviejų filosofijos subjektų *susitikimo*, ir šis susitikimas, kaip ir patys subjektai, suponuoja *būtinybę*, nepriklausomą nuo individų valios ir neredukuojamą į psichines ar socialines determinacijas. Kita vertus, tekstai susitinka ne atsitiktinai – būtinybė yra ne atsitiktinumo, o savivalės priešybė.

Literatūra ir nuorodos

- ²⁴ Ten pat, p. 88.
²⁵ Marcel Proust, *Atrastas laikas*. Vilnius: Alma Littera, 1997, p. 157.
²⁶ Deleuze, *Portrait of the Philosopher as a Moviegoer*, p. 217.
²⁷ Gilles Deleuze, Platonas ir simuliakras, *Baltos Lankos*, 21/22, 2006, p. 218.
²⁸ Deleuze, *Difference and Repetition*, p. 1.
²⁹ Ten pat.
³⁰ Ten pat, p. 188–189.
³¹ Ten pat, p. xix.
³² Deleuze, *The Logic of Sense*, p. 172.
³³ Deleuze, *Derybos 1972–1990*, p. 193.
³⁴ Ten pat.
³⁵ Ten pat, p. 217.
³⁶ Deleuze, *Proust and Signs*, p. 105–106.
³⁷ Deleuze, Guattari, *What is Philosophy?*, p. 90.
³⁸ Deleuze, *Proust and Signs*, p. 94.
³⁹ Ten pat.
⁴⁰ Ten pat, p. 146.
⁴¹ Ten pat, p. 94.
⁴² Ten pat, p. 95.
⁴³ „Šiandien mes reikalaujame naujo funkcionalizmo teisių: ne ką tai reiškia, o kaip tai veikia, kaip tai funkcionuoja.“ Žr. Deleuze, *Desert Islands*, p. 243.
⁴⁴ Deleuze, Guattari, *What is Philosophy?*, p. 85.
⁴⁵ Ten pat, p. 7.
⁴⁶ Ten pat, p. 2.
⁴⁷ Ten pat, p. 7.
⁴⁸ Filosofija dirba su konceptais, kaip menas su perceptais ir afektais, o mokslas su prospektais. Žr. ten pat, p. 24.
⁴⁹ Ten pat, p. 7.
⁵⁰ Michael Hardt, *Gilles Deleuze – An Apprenticeship in Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2002, p. 22–23.
⁵¹ Ten pat.
⁵² Deleuze, *Difference and Repetition*, p. 138–139.
⁵³ Gilles Deleuze, *What is the Creative Act?, Two Regimes of Madness*, p. 318.
⁵⁴ Deleuze, Guattari, *What is Philosophy?*, p. 55.
⁵⁵ Жиль Делез, Клер Парне, *Алфавит Жиль Делеза с Клер Парне*. Москва: Самиздат, 2012, с. 70.
⁵⁶ Ten pat, p. 81–82.
⁵⁷ Deleuze, Guattari, *What is Philosophy?*, p. 6.
⁵⁸ Ten pat, p. 64.
⁵⁹ Ten pat, p. 93.
⁶⁰ Deleuze, *Difference and Repetition*, p. 139.
⁶¹ Proust, *Atrastas laikas*, p. 84.
⁶² Deleuze, *Difference and Repetition*, p. 135.
⁶³ Deleuze, Guattari, *What is Philosophy?*, p. 7.
⁶⁴ Deleuze, *What is the Creative Act?*, p. 321–322.
⁶⁵ Deleuze, *Difference and Repetition*, p. 139.
⁶⁶ Deleuze, *Derybos 1972–1990*, p. 197.
⁶⁷ Vincent Descombes, *Proust: Philosophy of the Novel*. Stanford University Press, 1992, p. 1.
⁶⁸ Ten pat.
⁶⁹ Deleuze, *Proust and Signs*, p. 161.
⁷⁰ Deleuze, *Portrait of the Philosopher as a Moviegoer*, p. 219.
⁷¹ Deleuze, *Proust and Signs*, p. xi.
⁷² Deleuze, Guattari, *What is Philosophy?*, p. 61–85.
⁷³ Deleuze, *Derybos 1972–1990*, p. 15.